

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17537156>

Капіца Ю. М.,

доктор юридичних наук,
директор Центру досліджень інтелектуальної власності
та трансферу технологій НАН України,
ORCID: 0000-0002-9449-8422, e-mail: kapitsa@nas.gov.ua

ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДКРИТОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Проаналізовано практику ЄС та держав-членів ЄС щодо законодавчого регулювання відкритої науки. Зазначено недоліки законодавчих пропозицій в Україні, які не враховують відповідну практику в ЄС. Зазначено важливість застосування підходу ЄС в Україні для впливу на розвиток відкритої науки шляхом прийняття політичних документів, договірного регулювання та внесення конкретних змін до законодавчих актів з певних питань (аналіз текстів та даних, дані досліджень).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відкрита наука, законодавче регулювання, досвід Європейського Союзу, гармонізація законодавства, аналіз текстів і даних, дані досліджень.

ВСТУП. Упровадження в Україні європейських принципів відкритої науки (ВН) потребує визначення рівня нормативно-правового регулювання та питань, що можуть бути вирішені в межах локальних актів установ та організацій, договірного регулювання; у підзаконних актах та на рівні закону. Актуальності цьому питанню надає несприйняття в науковій спільноті в Україні проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації принципів відкритої науки», оприлюдненого МОН України 07.03.2025, у зв'язку з намаганням, на відміну від практики ЄС, зарегулювати діяльність у сфері відкритої науки. Законопроект містив положення, які суперечили законодавству ЄС, держав-членів ЄС, практиці застосування ліцензій відкритого доступу. Також робота робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій з підготовки до другого читання проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо питань дослідницької інфраструктури та підтримки молодих вчених» (реєстр. № 10218 від 06.11.2023) свідчить про те, що в законопроекті немає положень, істотних для врегулювання відносин, пов'язаних із відкритою наукою, дослідницькою інфраструктурою. Вирішення зазначених питань потребує аналізу практики врегулювання ВН в ЄС, державах-членах ЄС та визначення питань, що можуть бути вирішені в Україні на різних рівнях правового регулювання.

РЕЗУЛЬТАТИ. Європейський Союз. (1) Аналіз актів ЄС та держав-членів ЄС свідчить про провідний спосіб впливу на відносини в ЄС щодо відкритої науки ухвалення Радою, Європейською комісією політичних рекомендацій, заключень щодо відкритої науки. Окремі питання вирішуються через прийняття точкових змін до актів ЄС, а також договірне регулювання при реалізації проєктів Рамкових програм ЄС з досліджень та інновацій. Вказане стосується ухвалення документів Ради та Європейської комісії: COM/2015/0192 final; 27.05. 2016 9526/16; 10.06 2022 10125/22; (EU) 2021/2122; 19.11. 2021 14136/21 тощо, директив (ЄС) 2019/1024 (стосовно дослідницьких даних); (ЄС) 2019/790 (стосовно аналізу тексту та даних); документів Рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій: РП7 (2007); РП Горизонт 2020 (2014); РП Горизонт Європа (2021).[1] (2) Поширенням є ухвалення політик з ВН університетами та науковими організаціями в державах-членах ЄС. (3) Немає вимог щодо використання єдиної ліцензії Creative Commons для всіх видів наукових публікацій, що створюються за кошти програм, фінансованих ЄС, чи держав-членів ЄС. Має місце практика застосування різних ліцензій для наукових статей, даних, книг та інших довгих текстових форматів, метаданих. (4) Немає практики оприлюднення звітів про виконання наукових досліджень

у рамках Рамкових програм ЄС, національних програм. Як правило, публікуються окремі визначені договором про фінансування deliverables (результати проєкту). (5) Не гармонізовано законодавство держав-членів ЄС щодо вторинної публікації.

Україна. (1) Усупереч політичним документам та актам ЄС щодо забезпечення охорони авторського права в умовах відкритого доступу (ВД) характерним є масове порушення авторського права через оприлюднення наукових звітів та дисертацій у Національній репозитарії академічних текстів, а також незабезпечення захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці в разі їх оприлюднення. (2) Не відповідає політичним документам та практиці ЄС положення проєкту Закону МОН України від 07.03.2025 (проєкт Закону) щодо визначення в Україні в обов'язковому порядку застосування єдиного виду ліцензії СС стосовно наукових публікацій СС BY 4.0. (3) Не відповідає практиці ЄС положення проєкту Закону стосовно запровадження спільних прав авторів та роботодавців на наукові публікації. Питання закріплення з 2023 р. майнових прав на службові твори за роботодавцем вирішується, як і в державах-членах ЄС, через надання необхідних повноважень авторам стосовно відкритого доступу до службових творів за трудовим договором, як це зроблено в НАН України (розпорядження від 08.11.2024 № 609). (4) В Україні немає потреби в прийнятті положень щодо вторинної публікації з урахуванням оприлюднення наукових статей фахових журналів в Україні у відкритому доступі з 2008 р., що до цього часу в ЄС не реалізовано (наказ ВАК України та НАН України від 07.07.2008 № 436/311). (5) Не відповідає практиці ЄС намагання закріпити на рівні закону основні визначення, пов'язані з ВН. Характерним є зміна таких визначень у документах ЄС з урахуванням практики розвитку ВН. (6) В умовах України не є доцільним широке застосування ліцензій СС, що дозволяють розповсюдження похідних творів (CC-BY, CC-BY-SA, CC-BY-NC, CC-BY-NC-SA), що може призвести до поширення хвилі похідних творів на основі змін та доповнень раніше виданих наукових статей та монографій. Доцільним є застосування на цьому етапі ліцензій CC-BY-ND, CC-BY-NC-ND, що не передбачають розповсюдження похідних творів. (7) Загрозою є оприлюднення через Національну репозитарію академічних текстів звітів про виконання наукових досліджень, що в умовах російської агресії призводить до поширення чутливої інформації щодо сильних та вразливих сторін української економіки та суспільства. [2]

ВИСНОВКИ. В Україні немає підстав для прийняття комплексного акта щодо ВН. Немає аналогів прийняття таких актів в ЄС та державах-членах ЄС. Цілі відкритої науки в Україні, як і в ЄС, можуть бути досягнуті через прийняття політичних документів (стратегій, концепцій тощо), планів заходів та договірне регулювання виконання досліджень та укладання договорів з авторами – найманими працівниками. Окремі положення актів ЄС стосовно аналізу текстів та даних реалізовані в законопроєкті Мінекономіки України з внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» та щодо дослідницьких даних можуть бути реалізовані через внесення змін до Закону України «Про науково-технічну інформацію». Має бути усунена практика МОН України та УкрІНТЕІ щодо порушення в умовах відкритого доступу авторського права на наукові звіти та дисертації, а також незапровадження захисту прав на конфіденційну інформацію, комерційну таємницю. Доцільним є широке поширення досвіду врегулювання питань ВН на рівні наукових організацій, ЗВО в ЄС та Україні. В НАН України у 2023–2024 рр. розроблено систему нормативних актів, рекомендацій щодо ВН, застосування ліцензій СС, що може бути використано іншими установами та організаціями в Україні. [3]

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загородній, А., Хіміч, О., & Андон П. (2025). Впровадження європейських принципів відкритої науки в Національній академії наук України. Вісник НАН України, 1, 11-33. DOI: <https://doi.org/10.15407/vsn2025.01.011>
2. Капіца, Ю. М., Хоменко, І. І. (2025). Відкрита наука та інтелектуальна власність. У Нормативні акти НАН України. Частина 5. (с. 1-80). https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=19

3. Капіца, Ю. М., Шахбазян, К. С. (2025). Відкрита наука та інтелектуальна власність. Інформація і право, 2(45), 73-87. [https:// doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2\(45\).282324](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.2(45).282324)

Kapitsa Yuriy,
Doctor of Sciences in Law,
Centre for Intellectual Property and Technology Transfer
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
ORCID: 0000-0002-9449-8422, e-mail: kapitsa@nas.gov.ua

ISSUES OF LEGISLATIVE REGULATION OF OPEN SCIENCE IN UKRAINE

ABSTRACT. *The practice of the EU and EU Member States on the legislative regulation of open science is analyzed. The shortcomings of the legislative proposals in Ukraine are noted, which do not take into account the relevant practice in the EU. It is pointed out the importance of applying the EU approach in Ukraine to influence the development of open science through the adoption of political documents, contractual regulation and the introduction of specific changes to legislative acts on certain issues (text and data analysis, research data).*

KEYWORDS: *open science, legislative regulation, EU experience, legal harmonization, text and data mining, research data.*